

Kozłowski, Jan / Matuszewski, Adam

Posiedzenia naukowe Zakładu Historii Nauk Społecznych

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 28/3-4, 695-698

1983

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Sudhoffa w Lipsku, obejmująca — według podpisanej umowy — lata 1979—1983.

W ramach porozumienia między PAN i Bułgarską AN, jak również między PAN i Rumuńską AN, przydzielono instytutowi (w ramach wymiary bezdewizowej) dwa krótkie pobyty badawcze w tych krajach.

2. KRAJE KAPITALISTYCZNE

W ramach porozumienia między PAN i British Academy poza „poślizgowym” (z 1981 r.) przydziałem 2 tyg. wymiennych Instytut nie skierował do Wielkiej Brytanii ani nie przyjął stamtąd żadnej osoby.

Nadspodziewanie korzystnie przebiegała natomiast współpraca prowadzona w ramach umowy podpisanej przez Wydział I PAN i Ecole des Hautés Etudes en Sciences Sociales w Paryżu. Dzięki stosunkowo wysokiej liczbie miesięcy stypendialnych przydzielonych Instytutowi (łącznie 6 m-cy) czterech pracowników naukowych Instytutu miało możliwość przeprowadzenia we Francji prac badawczych: doc. K. Targosz, która dzięki przeprowadzeniu uzupełnień w archiwach francuskich, zdołała ukończyć książkę pt. *Jana Sobieskiego nauki, studia i peregrynacje*; doc. B. Jaczewski mógł opracować na podstawie zebranych we Francji materiałów rozdział pracy, poświęcony organizacji kontaktów naukowych polsko-francuskich po odzyskaniu niepodległości Polski w 1918 r.; pozostali stypendyści (dr D. Rederowa i dr J. Kozłowski) przeprowadzili niezbędne do ich prac kwerendy biblioteczne i archiwalne. Z kolei strona francuska wydelegowała do Instytutu (w ramach wymiany rządowej) dra G. Kouskoffa z Uniwersytetu w Angers, specjalizującego się w badaniu twórczości Frycza Modrzewskiego. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że dr Kouskoff był jedyną osobą przybyłą do Instytutu z krajów kapitalistycznych.

Mimo niesprzyjających warunków wyjazdowych w roku sprawozdawczym (np. osiemnaście — będących już w toku realizacji — wyjazdów, pracowników Instytutu za granicę nie doszło do skutku z różnorodnych przyczyn) pracownicy Instytutu uczestniczyli w konferencjach naukowych za granicą — organizowanych zarówno w krajach socjalistycznych, jak i kapitalistycznych. Należy tu wymienić: międzynarodową konferencję historyków oświaty zorganizowaną w Budapeszcie (prof. J. Miąso); konferencję nt. historii chemii na ziemiach czeskich w Liblicach (doc. S. Zamecki); konferencję nt. polskiego Renesansu zorganizowaną w Bloomington (prof. P. Czartoryski), konferencję zorganizowaną przez Papieską Akademię Nauk nt. gregoriańskiej reformy kalendarza (prof. J. Dobrzycki); międzynarodowej sympozjum komeniologiczne w Pradze pn. *Wpływ J. A. Komeńskiego na myśl i praktykę pedagogiczną* (prof. T. Bińkowski); konferencję redaktorów naczelnych czasopism wiodących z historii nauki i techniki — w NRD, w Berlinie (prof. I. Stasiewicz-Jasiukowa, mgr J. Jarzęcka).

Joanna Jarzęcka
(Warszawa)

POSIEDZENIA NAUKOWE ZAKŁADU HISTORII NAUK SPOŁECZNYCH

1

21 stycznia 1983 r. odbyło się zebranie Zakładu Historii Nauk Społecznych, na którym prof. Irena Stasiewicz-Jasiukowa przedstawiła referat pt. *Narodziny gramatyki. O kontekstach powstawania i warsztacie dzieła Onufrego Kopczyńskiego*.

go. Rozszerzona i nieco zmodyfikowana wersja tego referatu została opublikowana w numerze 2/1983 „Kwartalnika”.

Po wstępnej części dyskusji — w której doc. Karolina Targosz i mgr Adam Matuszewski podkreślili znaczenie badań nad językiem polskim podejmowanych przed ukazaniem się dzieła Onufrego Kopczyńskiego — zebrani zastanawiali się nad powodami oporu nauczycieli, uczniów i ich rodziców przeciwko gramatyce Kopczyńskiego. Uczestnicy spotkania stali na stanowisku, że opór ten był spowodowany przez splot różnorodnych okoliczności. Każda kodyfikacja zuboża i unieruchamia żywy język z jego bogactwem i bujnością form gramatycznych i leksykalnych (mgr Andrzej Biernacki). Wałory teoretyczne i filozoficzne ujęcie, które zastosował Kopczyński, sprawiły, że jego podręcznik był zbyt trudny dla szkół. Wykład gramatyki w książce Kopczyńskiego stawał nauczycielom i uczniom wysokie wymagania, którym obie strony nie mogły poddać, co zwróciło przeciwko niemu tak jednych, jak i drugich (doc. Kalina Bartnicka). Opór przeciwko Kopczyńskiemu był elementem opozycji szlachty przeciwko Komisji Edukacji Narodowej i wprowadzanemu przez nią programowi nauczania (dr Franciszek Bronowski). Gramatyka uczonego pijara podważała rolę łaciny w edukacji młodego szlachcica (doc. Kalina Bartnicka, prof. Józef Miąso).

W dalszym toku dyskusji ujawniła się różnica zdań między zebranymi wobec funkcji i znaczenia łaciny dla społeczeństwa szlacheckiego. Gdy dla jednych dyskutujących ważniejsze było prestiżowo — symboliczne znaczenie znajomości łaciny jako oznaki statusu społecznego (m. in. prof. J. Miąso), inni kładli większy nacisk na użyteczne znaczenie tego języka, umożliwiającego porozumiewanie się w sprawach prawnych i handlowych. Łacina otwierała dostęp do kultury światowej (doc. Karolina Targosz) i pełniła rolę „kitu” dla rozproszonej ludności szlacheckiej (dr Franciszek Bronowski).

W podsumowaniu ożywionej dyskusji Autorka referatu wyeksponowała raz jeszcze jego zasadniczą tezę, iż w Rzeczypospolitej doby Oświecenia zmiana programu nauczania języka łacińskiego i polskiego nie była zwykłą tylko reformą edukacyjną. Ignacy Potocki — przewodniczący Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych — mówił o „niesprawiedliwym duchu partii w rzeczach nawet szkolnych”, który przewyżczać miały między innymi podręczniki gramatyki Kopczyńskiego, kształtujące narodową świadomość uczniów.

Jan Kozłowski
(Warszawa)

2

Dnia 25 lutego 1983 r. odbyło się zebranie naukowe Zakładu Historii Nauk Społecznych IHNOiT PAN.

W pierwszej części zebrania prof. Bogdan Suchodolski podzielił się ze słuchaczami swoimi wrażeniami z pobytu w Padwie, w trakcie którego nadano mu tytuł doktora *honoris causa* Uniwersytetu Padewskiego. Na uroczystym posiedzeniu, jakie w związku z tą uroczystością odbyło się na tamtejszym Uniwersytecie, prof. B. Suchodolski wygłosił krótkie przemówienie,* przypominające wielowiekowe związki Uniwersytetu w Padwie z Polską oraz wskazujące na najważniejsze zadania pedagogów we współczesnej epoce. Następnie — w ciągu dwóch dni — toczyły się obrady konferencji naukowej, w której uczestniczyła większość profesorów pedagogiki uniwersytetów włoskich. Na omawianej konferencji prof. B. Su-

* Polską wersję tego przemówienia drukujemy w niniejszym numerze, s. 643—646 (przyp. red.).

chodolski wygłosił referat pt.: *Pedagogika nadziei i odwagi*; poruszył w nim nabrzmiały problem wychowania młodego pokolenia dla przyszłości. Bowiem — zgodnie ze stwierdzeniem Profesora — dotychczasowy rozwój cywilizacji prowadzi do katastrofy. Należy więc podjąć próbę skierowania tego rozwoju na nowe drogi. Autor uważa jednak, że — niestety — stosowane współcześnie systemy tradycyjnego wychowania nie przygotowują młodzieży do podjęcia tych trudnych problemów przyszłości.

Po wystąpieniu prof. B. Suchodolskiego rozwinęła się dyskusja, w której zabrali głos: prof. Irena Stasiewicz-Jasiukowa, dr Barbara Kuźnicka, doc. doc. Władysław Maria Grabski, Ryszard W. Wołoszyński i Zbigniew Wójcik oraz Dariusz Kozłowski. Dyskutanci zastanawiali się m. in. czy możliwe jest stworzenie systemu wychowania, nie opartego na tradycji.

W drugiej części zebrania dr Jan Kozłowski przedstawił swoje wrażenia z wędrowki śladami Józefa Andrzeja Załuskiego po Paryżu i Lotaryngii. Nie była to jednak wędrowka po współczesnej Francji, lecz po takiej, jaką znał Załuski. Swoją opowieść prelegent ilustrował XVIII-wiecznymi podobiznami miejsc, gdzie kształtowała się osobowość przyszłego twórcy Biblioteki Rzeczypospolitej. Zwracał przy tym uwagę na charakterystyczne cechy urbanistyki ówczesnych miast, wśród których wyróżnił m. in. zabudowę mostów. Referent starał się również wniknąć w mentalność ludzi XVIII wieku. Zwrócił m. in. uwagę na znacznie większe, niż to ma miejsce w obecnych czasach, znaczenie gestu w komunikowaniu się ludzi owej epoki. Podkreślił również bardzo ciepły stosunek ówczesnych ludzi do przedmiotów codziennego użytku. Do charakterystycznych elementów ówczesnej kultury autor zaliczył również znacznie większą niż obecnie stałość klientów sklepów, bibliotek, kawiarni i innych instytucji publicznego użytku.

Po wystąpieniu dra Jana Kozłowskiego rozwinęła się dyskusja, w której zabrali głos: Zdzisław Libera, prof. Irena Stasiewicz-Jasiukowa, doc. Ryszard W. Wołoszyński, mgr Joanna Jarzęcka, dr Ryszard Ergetowski i in. Dyskutanci zastanawiali się m. in. czy poza Fancją zachowały się gdzieś jeszcze mosty zabudowane. Dr R. Ergetowski stwierdził, że do naszych czasów most taki dotrwał w Erfurcie. Wspomniano również o różnych formach zaznaczania interwencji cenzury, jakie były stosowane w owym czasie (zakreślanie lub podkreślanie słów, które należy usunąć), jak również o wielu innych aspektach kultury XVIII wieku.

W podsumowaniu prof. I. Stasiewicz-Jasiukowa zwróciła uwagę na wyraźną łączność problematyki części zebrania, w której poruszono problem wychowania młodzieży dla przyszłości, z drugą jego częścią, poświęconą warunkom, w jakich kształtowała się osobowość jednego z prekursorów naszej współczesnej kultury. Zarówno przeszłość, jak i terażniejszość, zarysowują bowiem kształt przyszłości.

Adam Matuszewski
(Warszawa)

15 kwietnia 1983 r. odbyło się zebranie Zakładu Historii Nauk Społecznych, na którym dr Franciszek Bronowski wygłosił referat pt. *Refleksje nt. świadomości historycznej w Polsce doby Oświecenia*. Autor referatu — w formie swego rodzaju polemicznej recenzji dwóch ostatnio opublikowanych książek: Kazimierza Bartkiewicza: *Obraz dziejów ojczystych w świadomości historycznej w Polsce doby Oświecenia* (Poznań 1979) oraz *Świadomość historyczna Polaków. Problemy i me-*

tedy badawcze. Opr. Jerzy Topolski (Łódź 1971) — podjął rozważania dotyczące definicji i metod badania takich zjawisk jak tradycja oraz świadomość i kultura historyczna społeczeństwa. Referent zwrócił uwagę na rozległość i złożoność terminu „świadomość historyczna” i wyraził wątpliwość, czy wobec jego wieloznaczności może być użytecznym narzędziem badawczym. Franciszek Bronowski podkreślił, że badając rozwój dziejowy społeczeństw historycy mają do czynienia bądź z okresami o jednolitym profilu ideowym, bądź też okresy o dużej dynamice przemian świadomości społecznej, okresy fermentu, generalnych przeobrażeń, konfrontacji dążeń, ścierania się postaw i tendencji. Oświecenie było okresem burzliwych przemian i przewartościowań. Zmusza to historia do specjalnej ostrożności w stosowaniu generalizacji i w budowaniu modeli stanu umysłowego ówczesnego polskiego społeczeństwa. Autor referatu zwrócił też uwagę na różnicowanie świadomości historycznej (świadomość historyczna ogólnopolska i regionalna, świadomość historyczna różnych grup i warstw społecznych), wobec czego postulował konieczność rozciągnięcia badań nad tym zjawiskiem poza elitę intelektualną kraju, sięgnięcie do nowych źródeł, do różnych metod badawczych.

Referat dra F. Bronowskiego — uzupełniony przez dłuższą, przewidzianą w programie zebrania wypowiedź doc. Ireny Łossowskiej — pobudził zebranych do przedyskutowania poruszonych w nim zagadnień. W dyskusji wzięli udział prof. Irena Stasiewicz-Jasiukowa, doc. Władysław Maria Grabski, doc. Julian Dybiec, dr Lesław Gruszczyński. Rozważano kwestię stosunku świadomości historycznej do światopoglądu (Irena Stasiewicz-Jasiukowa), trudności metodologicznych w badaniu świadomości historycznej za pomocą recepcji piśmiennictwa (Julian Dybiec), edukacji historycznej poprzez kazania (Lesław Gruszczyński) oraz poprzez szkołę i rodzinę (Julian Dybiec), czynnika racjonalnego i irracjonalnego w świadomości historycznej (Władysław M. Grabski).

Jan Kozłowski
(Warszawa)

ZEBRANIE ZESPOŁU HISTORII NAUK ROLNICZYCH

14 XII 1982 r. odbyło się w Krakowie zebranie Zespołu Historii Nauk Rolniczych. Przewodniczący, prof. Stanisław Brzozowski, przedstawił wyniki pracy Zespołu w r. 1982 oraz plany na najbliższy rok. Następnie wyłożono referaty.

Dr Jan Haniłk omówił *Przepowiednie i prognozy meteorologiczne dla rolnictwa na obszarze Polski Południowej do r. 1919*. Referat obejmował historyczny rozwój obserwacji meteorologicznych i związanych z nimi przysłów ludowych od czasów starożytnych. Podkreślono popularyzatorską rolę kalendarzy w XVI—XVIII w., następnie rozwój meteorologii naukowej od XVII w., związany z zastosowaniem przyrządów meteorologicznych oraz stopniowe wprowadzanie regularnych prognoz meteorologicznych dla rolnictwa. Omówiono też nauczanie meteorologii w średniej szkole rolniczej w Czernichowie i na Studium Rolniczym UJ.

W dyskusji, w której zabrali głos dr Zdzisław Kosiek, prof. Stanisław Brzozowski, doc. Julian Dybiec, mgr Jamina Oleszakowa, poruszono m. in. sprawę obserwacji meteorologicznych prowadzonych w Wyższej Szkole Rolniczej w Dublanach i wpływu, jaki te badania wywierały na rolnictwo praktyczne, działalność Komisji Edukacji Narodowej w zakresie rozpowszechniania prognoz, a także prace meteorologiczne Komisji Fizjograficznej.

Referat wygłoszony przez mgr Marię Zawłocką: *Z dziejów kobiecych studiów rolniczych na UJ do 1939 r.* poświęcony był losom absolwentek Studium i Wydziału Rolniczego UJ, które ukończyły studia rolnicze w Krakowie w okresie